

SÖMÜRGEÇİLİĞE ÖNEMLİ DARBE VURAN ROMAN: Yayımlanışının 150. yılında Max Havelaar

Mustafa Güleç*

1.Giriş

Bu çalışmada, Hollandalı yazar “Multatuli”, gerçek adıyla Eduard Douwes Dekker’ın (1820 - 1887), Hollanda iktisat, iç ve dış politika tarihinde önemli yer etmiş olan *Max Havelaar* adlı romanı tanıtılıp incelenecektir. Söz konusu roman, Mayıs 1860 tarihinde yani günümüzden tam 150 yıl önce Amsterdam’daki yayınevi Joost de Ruyter tarafından iki ciltlik kitap halinde 19. yüzyıl biçimiyle ve içeriğine bakıldığında da biraz yanıltıcı bir başlıkla yayımlandı: *Max Havelaar, ya da Hollanda Ticaret Şirketi’nin Kahve Mezatı* (Multatuli Genootschap, 2005: 1). Hollandalı yazar, kültür ve edebiyat eleştirmeni Menno Ter Braak’a (1902-1940) göre, acıklı bir takma ad kullanan bu yazarın adını, yalnızca radikal özgür düşünce dergisi *De Dageraad*’ın (Şafak) birkaç okuru dışında, o tarihe kadar duyan pek kimse olmamıştır. Ter Braak gibi bir eleştirmenin yazın, düşünce, toplumsal hareket ve duyarlılık bağlamındaki

* Araş. Gör. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hollanda Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

kahramanlarından biri olması, Multatuli'nin nükte, bilgi ve otorite yeteneğiyle konusunu çok iyi aktarıp savunabilmesi gibi özelliklerine bağlıydı.

“Multatuli” takma adına gelince, Paul van 't Veer yazarın yaşamını betimlediği çalışmasında, Eduard Douwes Dekker'ın yaşadığı dönemde (yani 19. yüzyıl), entelektüel çevrelerde üretilen düşünceleri, yorum ve eleştirileri, özellikle güç odaklarından ilk evrede fazla tepki çekmemek ve anonim kalmak amacıyla Latince ya da Yunanca takma isimlerle yayımlamanın olağan bir yöntem olduğunu belirtiyor. Dolayısıyla, Eduard Douwes Dekker da yazacaklarını genel bir adla halka duyurmayı tercih etti, çünkü onun için önemli olan sıkıntı duyduğu, eleştirdiği Hollanda sömürge yönetiminin bugünkü Endonezya'da (o günkü adıyla Hollanda Doğu Hindistanı'nda) yarattığı toplumsal sorunları, haksızlık, düzensizlik, eşitsizlik ve adaletsizlikleri Hollanda'daki bu konulardan bilgisiz ve habersiz halka duyurmaktı. Multatuli, daha önce yazdığı mektuplardan birinde Romalı şairlerden Horatius'a ait olan ve hoşuna giden sözlerini alıntılamıştı (Van 't Veer, 1979: 428):

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
Abstinuit venere et vino

Hollandalı büyük yazar ve şair Vondel, Horatius'u Latince'den Hollandaca'ya ilk çevirenlerdendi: “Hedeflerine erişmek isteyen kişi, gençliğinde çok iş yapmalı, acı ve sıkıntıya katlanmalıdır.” Bu dizelerin, daha sözcüğü sözcüğüne ve ayrıntılı çevirisi şöyle olabilir: “Her kim ki yaşamı boyunca bir hedefe, amaca ulaşmak ideali vardır, işte o kişinin genç iken çok sıkıntıya katlanması, çok iş yapması, çok terlemesi, soğuğa direnç göstermesi, kadından ve şaraptan uzak durması gerekir”. Büyük olasılıkla buradan alıntılanan takma ad **Multa tuli**, ‘çok sıkıntı çektim, çok şey gördüm, geçirdim’ anlamına geliyor. Ancak, Eduard Douwes Dekker burada yaşamından şikayet etme, kendi sıkıntılarını anlatının merkezine yerleştirme gibi bir niyetle bu adı seçmemiştir. Dahası, toplumsal dönüşümü, bakış açısını ve düşünce kalıplarını değiştirme ve sonucunda kalıcı bir eser bırakma sürecinde, sıkıntı çekmenin kaçınılmaz yaşam deneyimi olduğunu vurgulamak istemiş olmalıdır. Bu bağlamda, acı ve sıkıntı çekmenin Hıristiyanlığa uymayan bir biçimde anlamlı olması söz konusudur.

2.Çok çeken adam: E. Douwes Dekker ve onun Doğu Hindistanı

Eduard Douwes Dekker, 2 Mart 1820'de 5 çocuklu Protestan bir ailenin dördüncü evladı olarak Amsterdam'da dünyaya geldi. Babası Engel Douwes Dekker, gemi kaptanı, annesi ev hanımıydı. Yaşadığı dönem olan 19. yüzyılda, Eduard Douwes Dekker, Hollanda devletinin sömürgesi olan Endonezya'da (o günkü adıyla Hollanda Doğu Hindistanı) yönetici düzeyinde devlet memuru olarak çalıştı. 19 yaşında genç bir Hollandalı olarak

babasının gemisiyle Hollanda Doğu Hindistanı'nın başkenti Batavia'ya* gitti (1839). Burada Sömürge Yönetimi Sayıştay İdaresi'nde (*Algemene Rekenkamer*) alt kademe memurluktan işe başladı. Muhasebe işleriyle ilgilenmek çok hoşuna gitmese de, ilerleyen yıllarda yönetimde görevli memurluğa terfi etti. Batavia'da kaldığı bir buçuk yıl boyunca iyi zaman geçirdi, ancak kumar borçlarının artmasından dolayı, Genel Sömürge Valisi'nden bölge dışında bir göreve atanma talebinde bulundu. Daha sonra, 1842 yılında Sumatra adasında müfettişlik görevine getirildi. Buradaki müfettişliği esnasında bütçe açık verince Sumatra valisi General Michiels'ten ciddi bir kınama cezası aldı. Çok üzülmesine neden olacak “şerefsiz” yaftası kendisine yapıştirıldı. Michiels tarafından geçici olarak görevden alındı. Yerel sorunlara, çekişmelere kafa yormaktan, muhasebe işlerine az zaman ayırdığı olmuştur. Daha sonra, Max Havelaar'da ayrıntılı olarak anlattığı gibi, söz konusu bütçe açığı, kendisinden önceki mali işler idaresinin, ülke içine yerel ayaklanmaları bastırmak için gönderdiği askeri birliklere ayrılan paraları kayıtlara geçirmemesinden kaynaklanıyordu. Bu sorun çözüldükten, ancak ardında birçok üzüntü ve keder bıraktıktan sonra, Paul van 't Veer, Multatuli'nin 1845 yılında Genel Sömürge Valisi tarafından kıdemiyile doğru orantılı olmayan düşük bir kadroya ‘geçici memur’ olarak atandığını ve Batavia'dan uzak bir bölgeye yani Krawang'a sürüldüğünü anlatıyor. Bu arada, asil bir ailenin kızı olan Barones Everdine van Wijnbergen ile tanışıp evlenmeye karar verdi. Ancak, Barones Wijnbergen'in ailesi, Multatuli'nin başına gelenler, dinsel alanda ve diğer genel görüşleri nedeniyle damat adayını pek sıcak karşılamadı. Bu yüzden Everdine (diğer adı Eefje ya da Tine) ailesinin baskısını üzerinde hissetti. Ancak bu baskı, gönül ilişkilerinde genelde görüldüğü gibi, birbirlerine olan ilgiyi daha da pekiştirdi. Bu bölgede herkes mutsuz, hasta ya da daha kötü durumdaydı. Bu koşullar, ikisini birbirine yakınlaştırdı. Bu durumda, nişanlı ve birbirine aşık Eduard ve Everdine için evlilik kesin gözüküyordu. İkisinin de arkasında mutsuzluk, önünde ise belirsizlik duruyordu. Eduard'ın serbest ve hoyrat yaşam biçemi, etrafına olan bir sürü borcu Eefje'yi endişelendirmiyordu. Aslında bu adamı fazla da tanımıyordu. Etrafında çarpıcı, parlak ve orijinal fikirleriyle, haksızlıklara karşı durmasıyla, geleceğe dönük idealleriyle dikkat çekiyordu. Ancak artık hayatında huzur, dinginlik ve düzen istiyordu. Bu yüzden evlenmeliydi. Şansı yaver gitti ve asil sınıftan bir kız yani Barones Van Wijnbergen karşısına çıktı. Bir zamanlar “şerefsiz” yaftası yemiş bir adam, şimdi şerefli ve asil bir ailenin kızını alacaktı. Eefje de aşkı için birçok zorluğa ve çıkacak soruna katlanması gerektiğini biliyordu. Değişik bir inatçılık vardı bu kızda: eğer bir kere karar vermişse, çevresinde herkes aksini tavsiye etse bile o işi, yani karar verdiği şeyi yapardı. Eduard da bunlardan biriydi. 26 yaşındaydı ve hayatta mutluluğu bulmak için daha ne kadar bekleyecekti!

* Bugünkü Endonezya'nın başkenti Cakarta, 1619 yılında Hollanda Genel Sömürge Valisi (Gouverneur-Generaal) J.P. Coen tarafından, Hollandalıların ataları olarak kabul edilen Batavyalıları gönderimde bulunarak, Batavia adıyla Hollanda Doğu Hindistanı sömürgesinin başkenti, yönetim merkezi olarak seçilmiştir.

Parakan Salak (Batavia bölgesi) ile Eduard'ın yeni görev bölgesi Poerwakarta (Krawang'ın sömürge idare merkezi) arasındaki mesafe yaklaşık 200 kilometre idi. Yalnızca at üstünde gidilebilecek kötü dar yol ve patikaların varlığı üç dört günlük bir yolculuğu gerektiriyordu. Nişanlısını bırakıp yola koyuldu. Yoldayken yolculuğun ne kadar zor ve meşakkatli geçtiğini anlatan bir mektup gönderdi müstakbel eşine. Sağanak yağmura tutulup yolunu kaybetmiş, bambudan yapılmış bir köprü aracılığıyla taşan bir nehri zorlukla geçmişti. Aslında atıyla köpüren suya atlayıp geçmeyi yeğlerdi, ancak çok sevdiği bir hanımefendiye dikkatli olma sözü verdiği ve onu ne kadar sevdiğini göstermek için, bu düşüncesini gerçekleştirmemişti. Eduard, çocukluğundan beri maddi ve somut refaha çok önem vermemiş, mutluluğun maddiyata bağlı olmayan biçimlerini hayal etmişti. Kaybettiği bir çocukluk dönemini günlüğüne yazdığı sözleri hatırlayıp tekrarladı: 'insan büyürken, kalp güzelliğini kaybettikçe, akıl da keskinlik kazanmaya başlar'. Bu sözler, Multatuli için artık romantik ve duygusal beklentilerin yavaş yavaş gerçeklere yer açmaya eğilimli olduğunu gösteriyor: evlilik, düzen ve Poerwakarta'da sabit bir iş. Hollanda devletinin kendisine tahsis ettiği resmi hizmet atlarıyla özel mülkiyete ait tarlalardan geçerek yoluna devam etti, ancak atlar araziye uyum sağlayamayınca inip yürümeye başladı. Yanında götürdüğü hizmetli memur kendi atına binmeye devam etti. Burada biraz Don Kişot ve hizmetlisi Sancho'nun yolculuğuna benzer bir tablo ile karşılaşılıyor. Nitekim, Jesús Ferrero da, Don Kişot'un yazarı Cervantes ile anlatım örgüsü ve biçim bakımından koşutluklar görüyor (bkz. Ferrero, 2009). Cervantes'in meşhur eserinde olduğu gibi, burada da, ana karakter, yolsuzluk dolu, çürümüş ve kokuşmuş bir dünyanın ortasında ayakta kalmaya çabalar.

Atsızlık sorununu çözmek için civardaki toprak sahibi Hollandalılardan birinden daha iyi, yani yolculuğa dayanabilecek durumda olan bir at ödünç alabilmeyi umut etti, ancak bunu başaramadı. Öğleden sonra Batavia'nın alçak ovalarına vardı. Sert tropik yağmurların sonucunda oluşan aşırı sıcak ve nemden dolayı Cava adası yerlisi olan halktan birinin evine sığındı ve orada biraz uyuyup dinlendi. Misafir eden Cavalı ona karnını doyurması için pilav ve su verdi. Dekker'ın yanında para yoktu. Ev sahibi adama, Sömürge İdaresi'nin bastırıldığı ve üzerinde şu kadar para yerine geçer diye ifade bulunan Van Rees fişlerinden uzattı. Herkes veresiye çalışıyordu o günlerde. Akşamüstü hava hafifçe kararmaya başladığında, saat yedi sularında bu bölgelerin en büyük özel mülkiyet alanı olan Arnold ailesinin Tjileungsir'deki arazisine geldi. Şahane bir çiftlik evi ile karşılaştı. Evin beyi o an evde değildi; hanımefendi de Eduard'ı kabul etmek istemedi. Bunun üzerine, "Bu muameleden dolayı kızmıştım. Hanımefendiyi kibarca selamladım ve oğluna Bay Arnold'a yani babasına diyeceğim iki çift söz var, bunları da duvara yazıyorum dedim" der. Çiftlikteki sütunlardan birine şu dizeleri yazar (Van 't Veer, 1979: 174 - 180):

'Ey insan, konukseverliği onur ve şerefi ara Türk'te ve Arap'ta
Böbürlenme bir zamanlar parıldayan erdemlerinle bu ülkede

Yirmi altı direk* yol yürüdüm ben Buitenzorg'dan buraya
Bir sandalye uzatılmadı, bir yudum su bile verilmedi bana.'

'O, zoek gastvrijheid eer bij Turk en Arabier
En roem de deugden niet, die in dit land eens blonken,
'k Liep zes en twintig paal van Buitenzorg tot hier,
Mij werd géén stoel gezet, géén dronk werd me ingeschonken.'

7 Ekim 1845 tarihinde nişanlısına yazdığı 17 sayfalık uzun mektupta buna benzer yol maceralarını ayrıntılı olarak anlatır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kendisine haksızca yapıştirılan “şerefsiz” yaftası, daha doğrusu ‘şeref’ kavramı, Multatuli'nin zihnini oldukça uzun bir süre meşgul etmiş izlenimi veriyor ve yazar, bu kavramı yaşadığı her olayda sorgulama yoluna gitmiş gibi gözüküyor. Bay Arnold'a şiir biçiminde ve biçiminde yazdığı bu küçük notta bile düşünce, muhakeme, karşılaştırma ve sorgulama olarak bu olgunun izlerini görebiliyoruz. O geceyi ve bir sonraki geceyi 40 km. yol kat ettikten sonra yerel halktan birilerinin evinde geçirir. Ayaklarının yürümekten ağrıdığını belirterek, yolculuğun bir kısmına çıplak ayakla devam eder. Kendi milletinden aydınlanma ve uyanış görüp de (sonuçta, büyük olasılıkla, o aydınlanmanın gücüdür ona bütün bunları düşündüren ve söyleten), merhamet ya da sıcaklık fazla görmeyince, ister istemez, yerel halkın ülkelerini sömürgeleştiren bir gücün temsilcisi olmasına rağmen kapılarını ona açmaları, muhtemelen onu bu düşüncelere sevk etmiştir.

Daha sonraki dönemde Almanya'da (Kassel) yazdığı dinsel içerikli şiirlerde, dünyadaki iyi ve kötü kavramlarını da sorgulayacaktır (1859): “Eğer Tanrı varsa, neden kendini açıkça ifşa etmiyor, gizli tutuyor ve her şeye kadir, gücü yeten bir Tanrı, gücü yetmesine rağmen kötülüğe izin veren bir Tanrı tahayyül edilemez ” (Van 't Veer, 1979: 412). 1861 yılında Cava adasına büyük zarar veren sel baskınından sonra, yerel halka yardım kampanyası başlatır. Kiliseye devamlı giden inançlı Hıristiyanlara bu konuda güven duymak için elinde yeterli neden vardır. Nitekim, Max Havelaar'ın yayımlanmasından sonra Papaz Francken, Multatuli'ye hitap ettiği mektubunda, Hıristiyanların onunla olduklarını, desteklerine güvenebileceğini belirtir. Ancak, Max Havelaar'daki Papaz Wawelaar karakterini biraz abartılı bulduğunu söylemeden edemez. Multatuli'nin, Papaz Francken'a yanıtı coşkulu, din kardeşi tonunda ve sevimli bir biçimdedir. Wawelaar karakterinin, “sırf kurgu ve uydurma” olduğunu itiraf eder. Aslında, Cavalıların yağma ve ölümün pençesinden korunmasında ve kurtarılmasında Hıristiyanların yardımını alabilmek için her şeyi itiraf

---

* Hollanda Doğu Hindistanı'nda (Cava ve Sumatra'da) iki mil taşı arasındaki mesafeyi göstermek için kullanılan ve **direk** olarak adlandırılan bir tür ölçü birimi. Cava'da 1 direk = 1506,94 metre; Sumatra'da 1 direk = 1851,85 metredir. Daha sonra, iki ölçü birimi de kaldırılıp 1 direk = 1500 metre olarak kabul edilmiş ve her yerde ölçünlü hale getirilmiştir.

etme niyetindedir. Fakat birkaç yıl sonra hayal kırıklığına uğradığını, Hıristiyanlardan yardım toplayabileceğini ummakla ne kadar saf olduğunu dile getirir: “Hıristiyanlar, bu sorumluluğu (Tanrı’nın gözü önünde) bir kenara bıraktılar”. Kendisine söz verilmesine rağmen, Multatuli, Hollanda’dan sel mağdurlarına gönderilen toplam paranın onda birini bile bu girişimiyle toplayamadı. Kendi cebinde ise beş kuruş parası bile yoktu (Vermoortel, 1995: 33).

Multatuli, diğer düşünce dizgelerini de sorgulamayı hiçbir zaman bırakmaz. 8 Ocak 1884’te H.C. Muller’e yazdığı bir mektupta, sosyalizm hakkındaki görüşlerini dile getirir: “Karl Marx! Birçok kere eserlerini okumaya çalıştım. Kötü yazıyor bu adam. Ancak öyle kötü bir biçimde ki bazıları yazılarını okuduktan sonra okurlarda bilgili, herşeyden haberdar izlenimi yaratacak kadar... Kapital’deki belli kapital ibaresini anlamıyorum. O belli olan kapitalle mücadele etmek için işçiler birleşmeli, toplanmalı bir araya gelip paralarını da birleştirmeli yani yeni bir kapital oluşturmalı!!”.

Aynı kişiye, 15 Ağustos 1886 tarihinde gönderdiği mektupta, siyasi görüşlerini anlatmaya devam eder: “Hayır, ben sosyalist değilim. O partinin programına, ilkelerine katılmıyorum ve bu belki benim için talihsiz bir durum, ancak onlar için talihsiz olduğu daha kesin... Sosyalist olmamamın yanı sıra, aynı zamanda sosyalizm karşıyım da. Sosyalistler, ‘Devlet’i en güçlü organ yapmak istiyor. Ben ise ‘hükümet’ denen kaçınılmaz kötülüğün müdahalesinin mümkün olan en fazla oranda kısıtlanmasında ısrarcıyım. Durmaksızın yeni kanunlar çıkarıp uygulama işiyle meşgul oluyorlar. Ben ise, ana hatlarıyla kanunların iptali işiyle ilgilenilmesi gerektiğini savunuyorum, çünkü bu kanunların, insanların yüklendiği boyunduruğu daha da ağırlaştırma arzusunda olduğu ortaya çıkmıştır. Mümkün olanın sınırları içinde kalmak koşuluyla, benim talebim şudur: özgürlük.”. Multatuli, tam özgür düşünmeyi seven bir kişiliktir. Kendini hiçbir siyasi görüşe, gruba yakın hissetmez (Vermoortel, 1995: 16-17).

Akademik kesime de tepkilidir. Profesörler, onun gözünde sokakları temizleme işiyle ilgilense zamanlarını daha faydalı geçirmiş olurlar: “...Edebiyat fakültelerinde doktora yapmışları tanıyoruz hepimiz. Bunlar alanlarında baş eser yaratamamış, ama bunun karşılığında bir unvanla ödüllendirilmiş kişiler değil mi genelde?”. Eep Francken, Multatuli’nin akademik anlamda, yani profesyonelce edebiyatla ilgilenenlerin, inceleme konusu olarak seçtiği yazarları derinlemesine ele almayı devamlı yan konulara ve gereksiz ayrıntılara yöneldiklerini düşündüğünü belirtir (Francken, 1990: 9-10).

1856 yılına kadar Dekker, Endonezya’nın dört büyük adasından üçünde çalışma olanağı bulmuştur: Cava, Sumatra ve Celebes, bugünkü Sulawesi. Hollanda’da uzatmalı bir izin süresinden sonra 1855 yılında Dekker, Cava’ya geri döner. Sömürge Genel Valisi Duymaer van Twist’in tavsiyesiyle yönetici memur olarak Batı Cava Sömürge İdaresi Bantam’a bağlı bir bölüm olan Lebak’a yönetici-yardımcısı sıfatıyla atanır. Genel Vali, Lebak’ın fakirliğin ve yolsuzluğun çok olduğu bir bölüm (sömürge bölgesi) olmasından ötürü,

idealist Dekker'ın orada işleri düzene sokacağını düşündü. Amiri konumundaki Bantam Yöneticisi (*Resident* van Bantam*) C.P. Brest van Kempen'a doğrudan bağlı olmasına rağmen, çalışmalarında oldukça geniş bir hareket alanı vardı. Yönetici yardımcısı Dekker, yüksek oranda fakirlik ve buna koşut olarak da otoritenin kötüye kullanılması örneklerini gözlemledi. Yerel halk liderleri yani Lebak'ın önde gelenleri (bir tür aşiret reisi ya da köy ağası) raden adipati Karta Nata Negara ve onun damadı, köylünün hayvanlarına el koyuyor ve onları borçlandırıp ya da başka biçimde bedava çalışmaya zorluyordu (bir tür ağa hizmeti / bey hizmeti, *herendiensten*). Bu tür bir hizmet eylemi, aslında Hollanda Doğu Hindistan kanunlarına göre yasaktı. Dekker, bu kanunsuzluğu saptadı ve amiri konumundaki Brest van Kempen'a haber vermektense reis Negara'yı doğrudan Genel Vali'ye şikayet etti. Bu tür bir işlem, Batavia'da mevzuata, memuriyete aykırılık ve düzensizlik olarak algılandı. Sonucunda, üzerinde önlem alınan reis ya da damadı değil de, görevinden uzaklaştırılan Eduard Douwes Dekker oldu. Dekker'ın başka bir bölgeye tayini çıktı, ancak kabul etmeyip istifa yolunu seçti. Kurulu düzen ve çark, belli biçimde dönmeye alışmıştı; muhtemelen, çok fazla değişime ve hareketliliğe izin verecek durumda değildi.

1602 yılında kurulan VOC**, zaten bu bölgeyi iki yüz yılı aşkın bir süredir ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan kontrolü altında tutuyordu. Hollanda Doğu Hindistanı, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Hollanda'yı iç ve dış politikada meşgul etmeye devam etti. Hem sömürgelerden akan yüksek miktardaki gelirlerin yönetimi ile ilgilenilirken, hem de sömürgelerdeki hoşnutsuzluk ve isyanları, bağımsızlık hareketlerini bastıracak önlemler alınması gerekiyordu. Napolyon savaşları sonucunda, İngilizler, Fransızlara karşı savaşı kazanınca, Cava ve diğer adaların yönetimi İngilizlere geçti. Fransız işgalinden kurtulma sancısı çeken Hollanda'ya, İngilizler çekilme kararı verdikten sonra bu sorunlu bölgeleri teslim ettiler. Yeniden devir alınan bu bölgelerde, yani Hollanda Doğu Hindistanı'nda, Hollanda, hemen küçük ve büyük çaplı ayaklanmalarla baş etmek zorunda kaldı. En etkili direniş, kuşkusuz 1825 – 1830 yılları arasında süren Cava Savaşı idi. Sumatra adası, Hollandalıların sömürgeleri genişletme, yayılma istekleri sonucu 19. yüzyıl boyunca çeşitli ayaklanma ve direnişlerle çalkalandı.

Lademacher'ın aktardığına göre, sömürgeler 1798 yılında Hollanda Devleti tarafından Birleşik Doğu Hindistan Şirketi'nden devir alınınca, bu durum, devlet bütçesinde anında çok yüksek miktarda borç anlamına geliyordu. Aslında Napolyon savaşları sonucunda Hollanda, sömürgelerini İngilizlere kaptırmıştı, ama 1816 yılında İngilizler –muhtemelen

---

* Hollanda Doğu Hindistanı Sömürge İdaresi, bütünüyle bir genel valiye (*Gouverneur Generaal*) bağlandıktan sonra, bölgelere ayrılıp valiye bağlı bölge yöneticisi (*resident*) atanması biçimindeki idari kadrolar aracılığıyla yönetiliyordu. Örneğin, Bantam Yöneticisi, Cava adasının Batı bölgesindeki Bantam Bölgesinin idarecisiydi.

** VOC (*Verenigde Oostindische Compagnie*) yani Birleşik Doğu Hindistan Şirketi, Hollanda Devleti'ne (*Staten Generaal*) yani devletin yönetim organı Genel Eyaletler Birliği / Genel Devlet Meclisi'ne doğrudan bağlı bir şirket olarak deniz aşırı bölgede ticari faaliyette bulunup devlet kasasına yüksek miktarda gelir aktaran, neredeyse devlet içinde devlet gücünde büyük çaplı bir ticari oluşumdur. Şirket 1798'de lağvedildi. Hollanda Devleti, ticari faaliyetine son veren VOC'den sömürgeleri satın aldı.

çok kâr getirmedeği ve sorunlu olduğu için- bu bölgeleri Hollandalılara geri verdi. Yaklaşık bir on yıl boyunca, Hollanda hükümeti, şirket mantığıyla (ticari mantıkla) düşünüldüğünde, buraların zarar eden yapısını düzeltip, anavatana kâr aktaran bir duruma getiremedi. Devlet kasasından yapılan harcamaların çoğu askeri müdahalelere, yerel halkın çıkardığı ayaklanmaları bastırma gibi zor kullanma işlerine gidince, gelirler, giderlerin çok altında bir kalem olarak kalmaya devam etti. 1829 yılında Johannes van den Bosch* tarafından Tarım / Toprağı İşleme Sistemi (*Cultuurstelsel*)** adı altında sömürelere yönelik yeni bir tarım politikası uygulamaya geçirildi. Bu yöntem, kâr politikası uygulaması olarak da adlandırılır (Bank, Huizinga & Minderaa, 1993: 85). Multatuli, muhtelif kerelerde yeni sistem icat etmek konusunda ne düşündüğünü dile getirmiştir: “Bir tek önyargıyı ortadan kaldırmak, on tane yeni sistem icat etmekten daha fazla değerlidir.” (Vermoortel, 1995: 24). Bu sistemde, artık Cava halkı eskiden olduğu gibi pirinçten elde ettiği gelirin beşte birini Hollanda Devleti’ne vermeyecek, fakat bunun yerine sahip olduğu verimli toprakların beşte birini ve çalışma zamanının beşte birini Hollanda Devleti’ne ayıracaktı (Lademacher, 1993: 354 - 360). Çalışma zamanları ve arazi, her bir köy başına sömürge yönetimi tarafından önceden belirlenen üretim miktarı temel alınarak uygulanacaktı. Örneğin, X köy için aylık 10 ton Y ürününün artı değer olarak üretimi hedeflenmişse, devletin payı olan 2 ton ve onu üretecek işgücü ve çalışma zamanı önceden belirlenip devlete ihracat, girdi, artı değer ve kâr sağlayacak bu payın üretimine öncelik verilecekti. Kalan –artık kalıyorsa ya da ne kadar kalıyorsa- yerel halkın kullanımına bırakılacaktı. Bu durum, bize, köle-efendi sistematiğini düşündüğümüzde, efendinin dizgenin tamamına hükmetmesini ve dolayısıyla da ölçütleri göreceli ve keyfi olarak değiştirebilmesini, ölçütler üzerinde oynama yetkisinin olmasını anımsatır. Örneğin, efendinin köleye ‘bundan sonra 1 haftada 14 gün var ona göre’ demesinin ardından muhtemelen şöyle bir söylem beklenebilir: ‘Haftanın yarısında benim giderlerimi karşılamak için çalışıp üreteceksin. Haftanın geri kalan kısmında kendin için ne istiyorsan yapabilirsin’. Böylece, efendi, söylemde hem demokrat ve merhametli hem de akılcı, üretken bir tutum ortaya koymuş, en azından öyle bir izlenim yaratmış olur. Ancak, izlenim ve tutumun ötesindeki sert ve yalın gerçek, aslında kölenin haftanın tamamında efendisi için çalışacağıdır.

Lademacher, ‘bu plana göre’ tarımsal getirinin öncelikle en çok kâr getiren ürünler kahve, şeker ve çivit otu*** için geçerli olduğunu belirtiyor. Ürünler, Hollanda Ticaret Şirketi’ne (*Nederlandse Handelmaatschappij: NHM*) komisyonla veriliyor (yani bu şirket de devlete geliri teslim etmeden kendi payını alıyordu), daha sonra Hollanda gemilerine yüklenip Amsterdam’a getiriliyordu. Hollanda Ticaret Şirketi (NHM), Doğu Hindistan’daki Sömürge İdaresi’ne avans ödemesi yapılıp daha sonra anavatandaki devlet yetkililerinden

* Johannes van den Bosch, 1830 – 1834 yılları arasında Hollanda Doğu Hindistanı Genel Valisi ve Hollanda Sömürge-ler Bakanı olarak görev yaptı.

** Endonezyalı tarihçiler bu sisteme *Tanam Paksa* (Zorunlu Ekip Biçme) adını veriyorlar.

*** *Indigo plant*: Hindistan’da yetişen ve çivit elde edilen bir bitki (*Indigofera Tinctoria*).

bu parayı aracı kurum olarak alıyordu. Bunun yanında, NHM'ye, (muhtemelen gemilerin Hollanda'dan Endonezya'ya boş gelmesini de önlemek amacıyla) Hollanda'nın o zaman için önemli dokuma sanayi bölgesi olan Twente'den aldığı pamuklu kumaşları, sömürge bölgesinde pazarlama görevi de verilmişti. Söz konusu Toprağı İşleme (Tarım) Sistemi, Hollanda'nın bilhassa 17. yüzyıldaki Avrupa'ya ticari malların genel dağıtımının yapıldığı birikim (yığılma) ülkesi sıfatına geri dönmesine yol açtı ve Hollanda için gerçekten çok yüksek kârlı bir ticari girişim oldu. 1834 yılına gelindiğinde, Hollanda Devleti, Doğu Hindistan'dan (Endonezya'dan) yıllık 10 milyon Florin toplam kazanç elde etti. Bunu izleyen her bir yılda da kazanç iki katına çıktı. 1830 – 1867 yılları arasında, sömürgeler, devlet gelirine toplamda 672 milyon Florin katkı sağladı (Lademacher, 1993: 354 - 360). O yıllarda, Hollanda'da bir işçinin aylık maaşının 16 Florin olduğunu (bkz. Hermans, 1987: 77), bu işçiyi bir yıl boyunca toplam 192 Florine çalıştırabileceğinizi ve Hollanda nüfusunun 1870 yılında toplam üç milyon kişi (bkz. Swaen: www.blikopdewereld.nl/Ontwikkeling/index.php/geschiedenis/) olduğunu düşünürseniz, bu durum, bu paraya üç milyon beş yüz bin Hollandalı işçiyi bir yıl boyunca herhangi bir hizmette rahatlıkla istihdam edebilirsiniz anlamına gelir. Yani o dönem için, Hollanda'nın tamamını işe alsanız bile, yarım milyon işçilik paranız da artacaktır. Gelirin yüksekliğini göstermesi bakımından ilginç bir karşılaştırma olmasına rağmen, kölelerin çalışma koşullarıyla, efendilerin çalışma standartlarının, doğası itibarıyla farklı temele oturmasından dolayı karşılaştırmanın nesnelliği elbette doğrudan tartışmaya açıktır. 19 Eylül 1859'daki Genel Değerlendirme Konuşması'nda (*Troonrede**), Hollanda Kralı, ülkenin maddi durumunun çok memnuniyet verici olmasından dolayı müteşekkir olduğunu ve bunun büyük çaplı olarak Devletin Doğu Hindistan'daki mülklerinden aktarılan gelirlerin ürünü olduğunu, mülkün ve gelirin artırılıp geliştirilmesi için daha fazla gayret sarf edeceğini, bu amaç doğrultusunda gerekli fedakârlıkların yapılması ve oradaki otoritenin korunması için tüm olanakların kullanılacağını belirtiyor (Sötemann, 1973: 19). Bu sözler, devlet bütçesi açıklanırken Maliye Bakanı tarafından sunulan rakamlarla da desteklenmiş oldu. 1858 yılında devletin geliri, toplamda 104.929.000 Florin olarak açıklandı. Bunun 61.729.000 Florinlik kısmı normal gelirlerdi. 30.200.000 Florinlik kısmı sömürgelerden geldi. 13 milyon Florin ise geçen yıllardan devreden kâr olarak açıklandı. Diğer bir deyişle, sömürgeler tek başına devlet bütçesinin üçte birini gelirler kalemi olarak karşılıyordu.

Diğer taraftan, Lademacher, Hollanda iç siyaseti açısından, sömürgeler Hollanda Kralı'nın tasarrufunda olduğu için, söz konusu rakamın Hollanda Genel Meclisi'nde ibra edilmesinin gerekli olmadığını önemli bir not olarak ekliyor. Böylece, bu üstünlük, Kral'ın, Belçika ile olan savaşta (1830) olduğu gibi dış siyasette kararlı bir tutum sergilemesine,

* Hollanda Kralı ya da Kraliçesi, gelenek olduğu üzere her yılın eylül ayında Devlet Bütçesinin halka ve Hollanda Genel Meclisi'ne ibrazından sonra Genel Değerlendirme Konuşması (*troonrede*) yapar. Bu konuşmada, ülkenin ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel anlamdaki durumunu değerlendirir, yapılanları, eksiklikleri ve yapılması gerekenleri resmi olarak dile getirir.

devletin bütçe açığının kapanmasına yardım etmesine, şehirlerarası demiryolları, karayolları, hastane, okul, kanal ve kanalizasyon gibi ciddi altyapı yatırımlarına yüksek miktarda para aktarmasına olanak sağlıyordu. Böylesine önemli ekonomik avantajlar, refah düzeyini ciddi anlamda yükseltmedeki destek, sömürgeci gelirler, Hollanda Doğu Hindistanı Sömürge İdaresi'nin bütçesi gittikçe daralmaya başladı. Üst düzey kontrollü devlet ekonomisi biçiminde devam eden bu sistem, kaynak bölge ile aktarılan bölge arasında büyük bir orantısızlık oluşunca, bir süre sonra, yolsuzluk yapan yerel halk liderleri, yerel küçük çıkar grupları eliyle ve Hollandalı sömürge yöneticilerinin göz yummasıyla, kaynak bölgede, görülmemiş sömür türlerine dönüşmeye başladı. Söz konusu yeni Tarım Sistemi'nin doğası ve işlevi gereği, yani yerel halkı çok daha fazla çalışmaya ve temel ihtiyaçlardan kısarak devlet ekonomisine daha fazla artı değer üretmeye zorlamasından ötürü, Hollandalı sömürge memurları artık daha sıklıkla yerel halkla haşır neşir ve muhatap olmak zorunda kaldılar. Onların zor yaşam koşullarını, güçlük, sorun, sıkıntı ve ihtiyaçlarını yakından gözlemlene olanağı buldular, ancak Sömürge İdaresi'nin bütçesi de doğal olarak kısıtlandığı için, koşulların iyileştirilmesi ve sorunların azaltılması konusu öncelik sırasında hep arkalara itildi. Bu Tarım Sistemi'nin doğrudan sonucu olduğuna inandığı sefalet, açlık, haksızlık ve yolsuzluklara bizzat şahit olup susma yolunu seçmeyen sömürge memurlarından biri Eduard Douwes Dekker, yazdığı protest romanı Max Havelaar'da sorunu somut olarak dile getirdi. Max Havelaar, bu bakımdan yeni Tarım (Toprağı İşleme) Sistemi'nin etkilerini acımasızca eleştiren bir tepki, bir protesto metnidir. Bugünkü tabiriyle uygun olmayan gerçeği (*unconvenient truth*), 1860 dönemi dünyasına parmakla gösteren bir metindir. Bilgi edinme ve bilgilendirilme hakkı savunucusu İngiliz gazeteci Heather Brooke'un BBC Televizyonu'ndaki konuşmasında (01.04.2010) ifade ettiği gibi, uygun olmayan gerçek demokrasinin önünde engel değildir. Bilakis, demokrasiyi canlandıran, tazeleyen ve geliştiren bir araçtır.

3. Multatuli'nin başkaldırı metni: Max Havelaar

Hollanda Parlamentosu milletvekili, Tarım Sistemi uygulamasının kaldırılmasında önemli rol oynayan Baron Van Hoëvell (1812-1879), Hollanda Genel Meclisi'nde (*Staten Generaal*), 25 Eylül 1860 tarihinde yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “Kısa bir süre önce yayımlanan bir kitabın etkisiyle, son zamanlarda ülkemizde bir ürperti ve şaşkınlık oluşmuştur. Bu kitabı değerlendirmenin yeri burası değildir; bu kitabı kendi değeriyle baş başa bırakıyorum. Ancak, o kitabın yüzünden, ülkemizde büyük bir huzursuzluk -ve hatta büyük bir tepki ve kızgınlık sözcüklerini de bu bağlamda çekinmeden kullanabilirim-birçok kişinin içinde büyük bir tepki ve kızgınlık hissi oluşmuştur” (Oversteegen, 1970: 29). İşte bu kitap, Multatuli'nin birçok Hollandalı vatandaşının vicdanında koparttığı Max Havelaar fırtınasıdır. Hiç kimse o güne kadar Multatuli adını duymamışken, birden bütün gazeteler çoğunlukla övgüyle bu kitaptan bahsetmeye başladı. Dekker, kitabın kapanışında şöyle bir hitapta bulunur (Multatuli, 1992: 235):

Evet, okunmak istiyorum! Zamanın işaretlerini doğru okumak zorunda olan devlet adamları tarafından, hakkında birçok kötü şey söylenen bu kitabı görmek zorunda olan edebiyatçılar tarafından, kahve işinde çıkarları olan bezirgânlar tarafından, beni birkaç kuruşa işe alan hizmetkârlar tarafından, genel valiler, görevdeki bakanlar tarafından, Majestelerinin uşakları tarafından, her şeye Kadir olan Tanrı'ya dokunduğumu söyleyip vaaz verenler tarafından (ki ben onların yaratıp tapındıkları tanrıciğa karşı ayaklandım sadece), Droogstoppel'in türünden olan ve onun gibi işini iyi bilen, hepimizin anladığı biçimde iyi yürüten binlercesi ve on binlercesi tarafından, Hollanda Devleti topraklarına ait ve denizaşırı yerlerde kurulmuş büyük Devlette neler olup bittiğini bilmesi gereken Hollanda Genel Meclisi milletvekilleri tarafından okunmak istiyorum!!

Bu istek ve haykırış fazlasıyla yanıt bulur. Büyük bir paradigmaya, sömürgecilik ve emperyalizme önemli bir darbe vurur. Kitap, 140'tan fazla dile çevrilir, filmi yapılır, üzerine kitap, tez ve okumakta olduğunuz dahil yüzlerce makale yazılır. Haziran 2002 tarihinde Hollanda Edebiyat Kurumu (*Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*), Multatuli'yi tüm zamanların en iyi Hollandalı yazarı olarak ilan etmiştir. Hollanda tarihini ana başlıklarıyla özetleyen, bu ülke tarihinde dönüm noktası oluşturmuş 50 ana konu başlığından bir tanesi Multatuli ve onun ünlü eseri Max Havelaar'a ayrılmıştır (Hollanda Tarih Komisyonu, 2008: 73). 1860 yılının Mayıs ayında yayımlanan bu kitap, Hollanda Doğu Hindistanı'ndaki sömürge yönetiminin yol açtığı çarpıklık ve haksızlıklara, yerel liderlerin sömürge yönetiminin göz yummasıyla yerel halka çektiği acı ve sıkıntılara şiddetli bir karşı çıkış içeriyordu.

Kitabı yayımlayan De Ruyter, redaktör Jacob van Lennep'in ısrarıyla (muhtemelen kitabın satışını ve yayılışını çok dar bir çevrede tutma niyetiyle), 4 Florin gibi o zaman için çok yüksek bir rakama kitabı pazara sunma kararı aldı. 1860'lı yıllarda bir işçinin bir haftalık kazancının 4 florin, aylık maaşının 16 Florin olduğu düşünülürse, kitabın satış fiyatının ne kadar astronomik olduğu hemen anlaşılır (bkz. Hermans, 1987: 77).

İçinde birbiri içine örülmüş küçük hikâyeler olan ve her bir hikayenin de ana temaya bağlandığı 20 bölümden oluşan bir yapıda yazılmış bu kitapta, ana karakterlerden Batavus Droogstoppel (*Batavyalı Kurudiksakal**), düz, sığ, yüzeysel, cimri ve küçük burjuva özelliklerinin hepsini gösteren habis bir tiptir. Kitap, bu karakterin kendini tanıtmayı, kahve tüccarı olduğunu ve Amsterdam, Lauriergracht 37 numarada oturduğunu söylemesiyle

---

* Dikkat edildiği üzere, Multatuli seçtiği karakter isimlerinde de belli bir anlamın aktarılmasına özen göstermiştir. Droogstoppel karakterinde yine Hollandalıların ataları Batavyalıları, Sjaalman ve Havelaar karakterinde ise muhtemelen kendini biçimsel ve içeriksel olarak Doğu'daki olgulara yakın hisseden yazarın bizzat kendisine gönderim vardır.

başlar. Roman gibi şeyleri yazmanın hiç işi, alışkanlığı olmadığını belirtir. Tüccar olmasından ötürü ona benzer bir şey yazmadığı gibi, böyle şeyleri sevmediğini dile getirir ve “Böyle roman gibi şeylerin ne işe yaradığını, yıllardır kendime sorarım ve bir roman yazarı ya da şairin, hiç utanmadan, sizi hiç olmamış ya da çoğunlukla hiç olamayacak şeylerden haberdar etmesine şaşırıp kalırım...*Gerçek ve sağduyu* diyorum ben. İşte o kadar, benim için önemli olan bu...” diye ekler (Multatuli, 1992: 3).

Droogstoppel’in eski sınıf arkadaşı Sjaalman (*Örtülü, şallı adam*) bir gün elinde yazdığı kitabının basılmamış haliyle ona gelip kitabının yayımlanması için maddi ağırlıklı olarak ondan yardım ister. Daha sonra, aralara Droogstoppel’in bağlam, kurgu ve içeriği netleştirici yorumları da eklenerek Hollanda Doğu Hindistanı Sömürge Yönetici Yardımcısı Multatuli’nin, bu kitaptaki adıyla Max Havelaar’ın (*Büyük Niteliklere Sahip*) genel hatlarıyla gerçek hayatta yaşadıklarını yansıtan el yazmasının içeriğiyle devam eder. Bu kitap, büyük çaplı olarak devlet memuru sıfatıyla Eduard Douwes Dekker’in bizzat yaşadıklarının kâğıda dökülmüş halidir. Sömürge Yönetici Yardımcısı Max Havelaar, hakları çiğnenmekte ve devamlı ezilmekte olan Cava adası yerli halkının haklarını koruma ve savunma niyetindedir, fakat bu girişiminin sonucunda karşısında Hollandalı amirlerini ve Hollandalılarla işbirliği içinde olan, sömürü işinden nemalanan, küçük de olsa pay alan yerli çıkar gruplarını ve onların liderlerini bulur. Kitabın sonunda Multatuli, her demokratik süreçte olduğu gibi, olan biten çarpıklık, haksızlık, kötü olay ve yolsuzluklar ile ilgili son söz sahibi sorumlu kişi, devletin başı sıfatıyla Hollanda Kralı III. Willem’e sözlerini doğrudan ve ateşli bir üslupla yöneltir.

Hollanda Hindistanı kavramına yaklaşımını, Multatuli, Max Havelaar’ın ağzından şöyle biçimlendiriyor: “...*Hollanda Hindistanı* ifadesindeki *Hollanda* sözcüğü bana biraz yuvarlak bir terimmiş gibi geliyor, fakat elbette resmî kabul görmüş bir ifade bu. Anavatanın burada yaşayan halka tutumuna bakarsanız, terimi oluşturan iki sözcük de başlı başına iki farklı kitap bölümü oluşturur...” (Multatuli, 1992: 39). Havelaar, sömürgecinin Lebak bölümüne yönetici memur olarak görevlendirildiğinde, devlet geleneğine göre, Krala, kanunlara bağlılığını, görevini layıkıyla, hukuk çerçevesinde yapacağını belirten resmi yemin metnini Hollanda Resmi Gazetesi’nde yazıldığı biçimiyle okur ve daha sonra onun düşünceleri yansıtılır. Aslında bu yemine, “yerel halkı, sömürü ve baskılara karşı koruyacağına” dair de bir ifade eklenmesi gerekir, çünkü mevcut kanun ve mevzuatı koruyacağına yemin ederken, bunların standart yapısı gereği, her gün olanlarla ilgili özel bir yemin uygun düşmeyecektir. Ancak, yasa koyucu, böyle bir yeminin mal ve para bolluğuna zarar vermeyeceğini düşünmüş gibi gözükmektedir ki Havelaar, bir defa daha ‘herşeye Kadir Tanrı’yı’ verdiği sözde şahit tutmak zorunda kalır: “...yerel halkı baskı, kötü muamele ve köleliğe karşı koruyacağıma...” (Multatuli, 1992: 69). Bu törensel eylemin eleştirisini de yine birkaç paragraf sonra yapar: “...kanunlara göre hüküm vermesi, çalışması gereken, binlerce insanın varı yoğu, kaderi ellerine teslim edilen adamın, yalnızca birkaç

ses birleşiminden oluşan bu ifadeleri bağlayıcı olarak algılamasını düşünmek gerçekten çok komik değil mi, eğer o ses birleşimleri olmadan da, hakikaten kalben ve vicdanen zorunlu hissetmiyorsa?...” (Multatuli, 1992: 70). Yazar, sömürgeci anavatana giden raporlardan bahsederken, alaycı bir dil kullanarak, yöneticilerin olan biteni görmezden gelmelerini eleştirir. Hollanda Doğu Hindistanı Sömürge İdaresi, anavatandaki amirlerine (Hollanda’ya) gönderdiği resmi yazılarda tercihen her şeyin yolunda olduğu, arzalandığı gibi geliştiği ifadelerini kullanır. Yazılarında bu iyimser ifadeleri kullanırken, sözlü olarak olaylara müdahale ettiklerinde bu iyimserlikten eser kalmaz ve hatta bu durum, yazılarındaki ifadelerle çelişkiye düşecek kadar farklılık gösterir. Bu konuyla ilgili çeşitli örnekler verir yazar. “...geçen yıl bölgemizde huzur sakin kalmıştır.” gibi tuhaf ve anlatımsal yapısı bozuk ifadeleri raporlardan alarak aktarır. Nüfusun artmaması, geçen yıllarda sayımda yapılan hatalara bağlanmıştır. Vergilerin yükselmemesi, bir kazançtır, çünkü tarımsal gelişmeyi artırmak içindir. Zaten ürünlerin alınmasında ziyadesiyle toplanıyordur. Münferit yerlerde karışıklık çıkmıştır, ama endişe edilecek bir durum yoktur. Birkaç kendini bilmez, kötü niyetli yerlinin işidir bunlar. Asayiş, devletin polis gücü sayesinde kontrol altındadır. Bazı yerlerde, kıtlık, açlık ve ölümler olduysa da, bu yanlış ekme, kuraklık, yağmur, sel, çamur ya da onun gibi bir şeydendir, ama asla kötü yönetim biçimi ve sömürden dolayı değildir. Kısaca özetlemek gerekirse, anavatana gönderilen bütün raporların büyük ve önemli bir kısmı, yazara göre koskoca bir yalan ve gerçekleri gizleme üzerine oturtulmuştur. Multatuli’nin kendisine yüklediği övgü (vizyon) ve övgü (misyon) bu kısır döngüyü kırıp gerçeklerin duyulmasını ve sömürgeci ne biçim bir yer olduğunun çoğunluk tarafından anlaşılmasını sağlamaktır. Bütün bunların ardında, bu suçlamaların önemli ve ağır olduğunun bilincinde olduğunu ifade eder ve hiçbir yumuşamaya gerek olmadığını, çünkü her iddia ettiği şey için elinde yeterli kanıt olduğunu yineler. İngiltere örneğini vererek, orada da halkın gözünü açacak biri olsaydı zamanında, kaç insan canı, kaç milyon para, maddi ve manevi değer kurtarılmış olurdu, şimdi olduğundan çok daha az kan akıtılarak, yanlışlar düzeltilir, doğru ve adil yol bulunurdu. Bazı bölgelerin yerel halkı açlıktan kırılırken, o bölgelerin refah bölgesi örneği olarak gösterilmesi, huzursuzluk ve isyan hat safhada iken, huzurlu bir yaşam sürüldüğü ve asayişin berkemal olduğu izlenimi verilmesi yazarı isyana sevk eden önemli nedenlerden olmuştur (Multatuli, 1992: 152-154).

Multatuli, sistemin çarpıklığını, başkarakteri Lebak’taki yönetici yardımcısı (*assistant-resident*) Max Havelaar’ın ağzından yerel ileri gelenlere anlatmaya çalışır (Multatuli, 1992: 81):

Ben buraya sizin dostunuz olmak, bir ağabeyiniz olmak için gönderildim. Bir ağabey olarak, siz yolda bir kaplan görerseniz, kardeşinizi tehlikeden haberdar etmez miydiniz? Ey, Lebak’ın ileri gelenleri! Geçmişte sık sık yanlış yaptığımız oldu ve ülkemiz, bizim yaptığımız bu yanlışlardan ötürü fakir düştü. Zira Tjikandi, Bolang, Karawang ve Batavia’nın civarında bizim buralarda doğmuş ama buraları terk etmiş birçok insan var.

Bu insanlar, neden atalarının mezarının olduğu yerin dışında iş aramaya giderler? Neden sünnet edildikleri Dessah'tan kaçarlar? Neden gittikleri yerdeki ağacın serinliğini, bizim buradaki ormanların gölgesine tercih ederler? Ve orada denizi geçince kuzeybatıda büyük ihtimalle bizim çocuklarımız olan, ellerinde silahlarla yabancı diyarlarda dolaşmak için buraları terk eden birçokları var. Çok acı biçimde hayatlarını yitiriyorlar, çünkü karşılarında ayaklananları bastırmak için oluşturulmuş Hollanda hükümet güçlerini buluyorlar. Size soruyorum, ey Bantan-Kidoel'un ileri gelenleri, ey ağalar!! Neden doğdukları yerde gömülmemek için çekip giden birçok insan var? Neden çocukken dibinde oynayan adamın nerede olduğunu soruyor şu ağaç?

Havelaar, kendisini dinleyen kişilerin basit ve düz, ancak asla aptal insanlar olmadığını ve Doğulu olarak onların bu tür konuşmalardan edindikleri izlenimin Batılılardan farklı olduğunu da konuşmasına başlamadan önce içses olarak dile getirir. Burada anlatmaya çalıştığı, aslında, yerel liderlerin, çıkar gruplarının kendi öz halkına eziyet ederek, kısa vadeli, küçük, maddi kazanç uğruna sömürgecilerle işbirliği yaparak, bindikleri dalı bizzat kendilerinin kestiklerini göstermektedir.

Bu kitabın çok tanınmasının nedenlerinden biri de, Multatuli'nin her devlet memurundan beklenen kapsamlı bir rapor hazırlayıp devlete, amirlerine sunmak yerine yaşadığı tüm sorunları, Hollanda'da daha önce eşine benzerine rastlanmamış bir roman biçiminde dile dökmesidir. Bu romanı Brüksel'de bir otelin tavanarası katında bir ay gibi kısa bir sürede yazmıştır. Yazarken eşi Tine'ye gönderdiği bir mektupta üzerinde çalıştığı bu kitabından “neşeli, eğlenceli ve komik bir kitap, insanın okurken güleceğini umuyorum, fakat bir anda bir bölüm başlayacak ki çok ciddi olacak ve gülmek zorlaşacak. Çok tatlı bir örtünün, kapağın içinde okurlara çok sert birşey vermekle kıyaslayabileceğim bir durum yani” diyerek bahseder. Romanın içindeki öyküde iki yerel karakter, Sayca ve Adinda adında iki Cavalı sevgilinin hikayesi de işlenir. Sayca'nın fakir babasının toprağı işlediğı bir öküzü vardır. Birgün, Parang Koedjang yerel toprak ağası tarafından hayvanına el konunca, adam çok üzülür ve günler boyunca ağzını bıçak açmaz. Bu işlem diğerlerine de yapılır ve köylüler, ağanın düğün ve şenliklerinde hayvanlarının nasıl rızasız kesilip yendiğini üzgün gözlerle seyrederek. Bu Sayca'nın anne ve babasının açlık ve sefaletten ölümüne kadar devam eder. Bunun üzerine, Sayca, sevdiği kız, Adinda'dan zorunlu ayrılarak, Cava adasının batı ucundaki Lebak'tan Batavia'ya hizmetçilik ya da kölelik yapmak için mecburen göç eder. 3 yıl sonra Bantam'a çocukluk aşkı Adinda'yı görmek için geri döner, çünkü giderken Adinda, ona geri dönene kadar bekleme sözü vermiştir. Sözleştikleri yer, gün ve saatte, Adinda oraya gelmez. Sayca, çok üzülür. Sayca'nın babasına olduğu gibi, Hollanda sömürge yönetimi Adinda'nın babasına da orada insanca yaşam hakkı pek tanımamıştır. Çocuklarını da yanına alıp o bölgeden Güney Sumatra'ya (Lampongs'a) kaçırmıştır. Ümitsizlik ve çaresizlikten, Hollandalı sömürgecilere karşı ayaklanan yerel direniş birliklerine katılmıştır. Bu acıklı hikayenin devamı, tahmin edileceğı gibi,

Sayca'nın da olanları öğrendikten sonra Adinda'nın peşinden Lampongs'a gitmesi, aslında oraya geç varmasının çok dramatik ve acı biçimde anlaşılması olarak gelişir: Hollandalı askeri birlikler isyanı bastırmak için Sayca'dan önce bölgeye gitmiştir. Adinda'nın babası ve kardeşleriyle sığındığı köy, Hollanda Doğu Hindistan Sömürge Ordusu tarafından ele geçirilmiş ve o anda ateşe verilmiş durumdadır (yangın halindedir). Sayca'yı orada bekleyen tek şey, sevgilisi Adinda'nın katledilmiş ve ırzına geçilmiş vücudunun donuk ve tüyler ürpertici görüntüsüdür. Çok uzaklarda, anavatanda, Hollanda'nın Genel Meclisi'nde, Sarayında, karargah ve kiliselerinde Doğu Hindistan'daki Hollandalıların kahramanlıkları için övgüler yağdırılıp, şarkılar söylenip Tanrı'ya Hollanda bayrağına muvaffakiyet ve zafer nasip ettiği için şükran duaları edilirken, Sayca, gördüğü tablo karşısında hayatı yıkılmış, yaşama küsmüş bir biçimde kendini Hollanda süngülerine atmıştır (Multatuli Genootschap, 2005: 5-7).

4.Edward Said'in kültür ve emperyalizm kuramsal çerçevesi

Ertem, sömürgeciliği Batılı kadın açısından incelediği çalışmasında, uzak ülkeleri keşfedip kültürle sömürgecilik arasındaki etkileşimleri inceleyen Batılı yazarların yanı sıra vaktiyle sömürgeleştirilmiş ülkelerin temsilcisi pek çok yazarın da kendi kültürel ve tarihsel gerçeklerine sahip çıkma çabasında olduğu saptamasında bulunuyor. Hollandalı Multatuli, Hella Haasse ve Filistin kökenli Edward Said bunlardan yalnızca üçü. Ertem'in sorusuna yani sömürgeciliğin, Batılı kadın için ne anlama geldiği sorusuna yanıtı, Haasse kendi romanında, baş kişilerden Jenny ile babası arasındaki konuşmada sezdirir. Babasının Jenny'yi yanına çağırarak, Doğu Hindistan (Endonezya) dağlık iç bölgelerinden Gamboeng'da arazisi olan yine baş kişilerden Rudolf Kerkhoven ile arasındaki ilişkiyi, yakınlaşmayı sorgular (Haasse, 1992: 159):

... Geçen yıl Cateau Henny'nin evinde Rudolf Kerkhoven ile tanışmışsınız. Bunu biliyorum. Hoş bir insan izlenimi verdi bana, akıllı, çalışkan da üstelik. Ancak, çay yetiştirmek çok riskli bir iştir. Ben seni uzak diyarların birinde solup gidesin, yok olasın diye büyütmedim. Avrupalı bir kadın olarak ücre bir köşede, mahrumiyet bölgesinde yaşamanın ne anlama geldiğini sen henüz bilmiyorsun. Böyle gönül işlerine girip bağlanmadan önce, her halukarda bir yıl dünyayı gezip görmüş olmalısın...

Ertem'in çözümlemesinde, 19. yüzyıl Fransız romanlarında karşılaştığımız İngiliz düşmanlığının, Fransızları, Hintlilerin yanında yer almaya ve bağımsız bir Hindistan fikrini savunmaya yönelttiği tezi öne çıkar. Bu saptama, tarihsel gerçeklerle de örtüşmektedir, çünkü Fransa, İngilizlerle yaptığı savaşları (Napolyon savaşları) kaybetmiştir. Bunun sonucunda, Doğu Hindistan bölgesindeki sömürgelerde var olan etki alanını da yitirmiştir. İngilizlerin desteğiyle kontrol yine Hollandalılara geçmiştir, bilindiği gibi. Zaten Ertem

de, bağımsız Hindistan fikrinin sömürgecilik karşıtı bir tutum olarak değil, yalnızca ve yalnızca İngiliz düşmanlığının bir sonucu olarak görülmesi gerektiğinin altını çizer. Zira hemen 20. yüzyılın başlarında bu yaklaşım biçimi değişir ve Avrupa'nın geleceğinin Asya'dan geçtiğine inanan Fransızlar, bu kez sömürgecilik adına İngilizlerle kol kola hareket etmeye başlarlar. Artık romanlardaki barbar, İngiliz değil ülkesinin bağımsızlığı için mücadele veren Hintli olmuştur (Ertem, 2004: 137-142). Bu bilgi, hemen bizi, bugün hâlâ gözlemlenen 'bağımsız X, bağımsız Y' propagandalarının ardında yatan gerçek nedenleri düşünmeye sevk eder.

Ertem, sömürge topraklarında şirket sahibi olanların ya da bu şirketlerde çalışanların arasında akrabalık bağı olduğunu, daha başarılı olmak ve daha çok kazanmak için birbirleriyle acımasızca rekabete girdiklerini belirtiyor. Gerçek amaçları, dışarıya yansıtıldığı gibi, uzak bir ülkenin işlenmemiş topraklarını değerlendirmekten ya da Batı uygarlığının nimetlerini Cavalılara taşımaktan çok uzaktır. Anavatanda ulaşamadıkları toplumsal konum, saygınlık ve ekonomik düzeye burada hızlı ve kolay biçimde erişmek niyetindedirler. Hollanda Doğu Hindistanı'ndaki tüm Hollandalılar, acımasızca girdikleri rekabet ortamında para kazanmaktan, daha çok toprak sahibi olmaktan başka hiç birşey düşünmezler.

II. Dünya savaşı sırasında Hollanda, Alman ordusunun işgali altındaydı. Hollanda hükümeti, ülkeyi zorunlu olarak terk edip müttefik ülke olan İngiltere'nin başkenti Londra'da çalışmalarını sürdürdü. Sürgündeki Hollanda hükümeti, sömürgesi Endonezya'yı savaş sırasında işgal eden Japonya'nın A.B.D. önderliğindeki müttefik güçler tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra, Hollandalıların, sömürgesi Doğu Hindistan'a dönüp ülkenin bu parçasının yeniden geliştirilmesine katkıda bulunmaya devam etmelerinin çok doğal bir sonuç olacağını düşünüyordu. Ancak bu noktada, ciddi sorunlar çıkmaya başladı, çünkü müttefikler ve özellikle A.B.D. biçimsel, formel sömürgeciliğin kârdan çok zarar getirmeye başladığı görüşündeydi. Dolayısıyla, sömürgecilik karşıtı söylem geliştirdiler. A.B.D. Dışişleri Bakan Yardımcısı Sumner Welles 30 Mayıs 1942'deki konuşmasında şöyle bir ifade kullandı: "Kazanacağımız zafer, beraberinde bütün halklara özgürlük getirmelidir... Emperyalizm çağı artık sona ermiştir." (Woltjer, 1992: 259).

Said'e göre ise, sömürgecilik biçimsel olarak bitse de, emperyalizm hâlâ varlığını değişik biçimlerde sürdürmektedir. Afrika, Hindistan, yakın ve uzak Doğu üzerine üretilen Avrupa söylemlerinde, Avrupalı bir karakterin ya da grupların 'gizemli Doğu' ya da 'Doğuluyla' karşılaşmalarında, orada geri kalmış ilkelere, barbar halklara uygarlık getirme sevdasının hemen zuhur etmesi genelde gözlemlenir. Eğer direnirlerse ya da kötü davranış biçimi gösterirlerse uzatmalı ceza kaçınılmazdır, çünkü onların en iyi anladığı şey güç ve şiddettir. Kültür kavramı ise, Said'in çözümlemesinde, çoğunlukla ulus ya da devletle özdeşleşen, 'biz' ve 'onlar' ayrımını ortaya çıkaran bir olgu olarak belirir. Bu bağlamda, kültür, kimliğin kaynağıdır ve gelenekle yan yana durur. Conrad'ın söylemini yorumlarken, Said, hangisinin iyi, hangisinin kötü yerli olduğunu biz Batılılar belirleriz, çünkü onların

varlık nedenleri bizim onları tanıyıp tanımamamıza, onayımıza bağlıdır. Dolayısıyla, emperyalizmin kültürü görünmez değildir, ayrıca dünyaya yönelik arzu, istek ve ilgisini saklama ihtiyacı duymaz (Said, 1994: xi-xx). Buna koşut olarak, tarihi sorgularken, geçmiş dönemin geçmişiğini, bitmişliğini bütünüyle idrak etmek zorunda olsak bile, geçmiş bugünden tamamen soyutlayabileceğimiz bir yöntem yoktur (Said, 1994: 2). O yüzden, geçmiş yok olmuş, tozlanmış gibi gözükse de, soluğu hep ensemblede. Temeldeki olgusal özelliğine baktığında, Said, emperyalizmi, sahibi olmadığını, senden uzak olan, üzerinde hak iddia edemeyeceğin, senden başkalarının sahip olup yaşadığı toprakları kontrol altında tutma ve rızasız yerleşme, istemi dışında sana hizmet etmesini sağlama eylemi olarak görür. 19. yüzyılın sonunda, imparatorlukların elinin uzanamadığı bir dünya toprağı kalmamıştır neredeyse. Tüm ekonomiler, deniz aşırı ülkelerdeki pazarlara, maden, hammadde, ucuz işgücü ve uçsuz bucaksız verimli tarım arazileri gibi kaynaklara aç konuma gelmişti. 1914 yılına gelindiğinde, Avrupa dünya yüz ölçümünün % 85'ini sömürge, koruma ve doğrudan etki alanı olarak kontrolü altına almıştır. 1930 yılında Hindistan'da toplam 154.000 kişiden oluşan İngiliz sömürge gücü, 300 milyonluk yerel halkı kontrol altında tutuyordu (Said, 1994: 10).

Said'in uyguladığı kuramsal çerçevede emperyalizm, kendisinden uzak bir toprağı kontrol altında tutan baskın metropolit bir merkezin uygulama, kuram ve tavırları anlamına gelirken, hemen her zaman emperyalizmin bir sonucu olan sömürgecilik ise bu uzak toprağı yerleşim birimlerini kurmak ve sağlamlaştırmaktır. Sumner Welles'in yukarıda aktarılan konuşmasında farklı sözcüklerin ya da kavramların yerini değiştirerek belirttiği gibi, emperyalizm değil sömürgecilik büyük çapta ve biçimsel olarak sona ermiştir, ancak emperyalizm, genel bir kültürel alan içinde, belli siyasi, ideolojik, ekonomik ve toplumsal uygulamalar olarak varlığını sürdürmektedir (Said, 1994: 5-8). Diğer bir deyişle kültürün içine soyut anlamda yerleştirilmesiyle, yeni bir boyut kazanmıştır. Bunda doğal olarak toplumun, okumuş, yazmış, aydın, fikir öncüsü, sanatçı, yazar ve akademisyen kesimlerinin rolü büyük olacaktır. Said, kitle iletişim araçları, eğitim, edebiyat, basın, görsel ve işitsel sanatlar kullanılarak emperyalizmin temellendirilip sürdürülebileceğini incelemiştir (Said, 1994: 267):

Bu kitapta geliştirdiğim kurama göre, kültür, emperyalizmde kaçınılmaz bir rol oynamıştır. Avrupa kültürünün kalbinde, emperyal yayılmanın onlarca yılı süresince caydırılmayan ve sert bir Avrupa merkezlik yatar. Bu yığınlanmış deneyimler, topraklar, halklar, tarihler... 'Avrupalı işin adamlarına' gücü 'daha büyük çaplı organize etme' olanağı sağlamıştır.

Bu perspektifte, Said'e göre, kültürel süreç, emperyalizmin maddi merkezindeki siyasi ve ekonomik mekanizmanın yaşamsal, bilgilendirici ve güçlendirici diğer ucu olarak görülmelidir. 'Avrupa merkezli kültür, gördüğü Avrupalı olmayan ve kenarda köşedeki her şeyi gözleme tabi tutup kodlamıştır' saptamasını yaptıktan sonra, Said, ilerlemeci olduğunu

düşündüğümüz toplumun bu özelliğini gördükten sonra utanmamamız gerektiğini (yani iş emperyal olunca sabit kaldığımızı), ama Aydınlanma çağından itibaren herhangi bir sapma olmaksızın bunun böyle devam ettiğini belirtir. İleri düzeydeki yazarlar, sanatçılar, işçi sınıfı ve kadınlar (yani Batı’da marjinal olan gruplar), çeşitli Avrupalı ve Amerikalı güçler arasındaki vahşet ve belli bir faydası olmayan, anlamsız kontrol rekabeti arttıkça, yoğunluğu ve coşkusu artan emperyal arzu ve istek sergilediler (Said, 1994: 268). Edward Said’in bu son saptaması, belki Batı’daki bir çok kesim için doğru olabilir. Ancak yukarıda tanımaya çalıştığımız, anavatanı olan sömürgeci bir deve tek başına savaş açmış bir Don Kişot, çok çekmiş bir idealist ve yalnız bir adam yani Multatuli için geçerli midir?

5.Sonuç

Bu roman, İspanyol *El Pais* gazetesi (Jesús Ferrero) tarafından 2009 yılında Avrupa’da yazılmış tüm zamanların en iyi romanlarından biri, 1999 yılında Amerikan *New York Times* gazetesi tarafından ‘sömürgeciliği öldüren kitap’ olarak nitelendirilmiştir.

J. Versluys (1889) çok isabetli bir biçimde Multatuli’nin yaşamı boyunca neredeyse bütün dikkatini ahlaki bir varlık olarak insana yönelttiği saptamasını yapar. Bulunduğu her yerde, mümkün olduğu kadar, bu konunun özüne inmeye ve onu felsefi olarak sorgulamaya çalışmıştır. Bizim için hiç olamayacağı kadar, konuların özüne inebilen yetenekli bir şair ve yazar olarak onun başarabildiği bir durumdur bu. (Oversteegen, 1970: 74). Bunu yaparken, Multatuli, Hollandalı şair ve sanat eleştirmeni Carel Vosmaer’ın da belirttiği gibi (1884), sözleri ve eyleminin bir sanatçının işi olarak görülmesine daima karşı çıkmıştır. ‘İyi bir yazar’, ‘güzel güzel tümcelerin adamı’ olmayı hiç istememiştir. Bütün çabaları hep gerçekler ve adalet üzerinde yoğunlaşmıştır. Düzene ilk karşı çıkışının nedeni, bir amaç, bir eylemdir. Bu amaç doğrultusunda kendisinde hissettiği yeteneği kullanmıştır. Şimdi insanlar, yalnızca o yeteneği görmek istemektedirler. Amacı, eylemin kendisini konuşmak değil, işin özünü göstermektir (Oversteegen, 1970: 62), çünkü o bu eylemi yeteneklerini göstermek için değil, haksızlıklara karşı durmak, dünyayı –eğer mümkünse- gücü yettiğince olumlu anlamda değiştirebilmek için yapmıştır.

Swart Abrahamszoon, Max Havelaar’dan 28 yıl sonra Dekker’ı ruhsal sapma ve sorunlarla eleştirdiği makalesinde, yaşamında birçok zorluklarla karşılaşmasına rağmen, Dekker’ın büyüklük kompleksinin ya da fantezisinin hiç yok olmadığını, sadece değişik biçimlere büründüğünü belirtiyor. Kendisinden sonra gelecek nesillerin öncelikle onun tarihteki değerini ölçerek işe başlayacağına inanmasını örnek olarak veriyor. Swart Abrahamszoon’a göre, bu değişime uğramış ölümsüz olma inancı, Multatuli’nin bütün hayatı ve düşüncelerine koşut bir durum gösteriyor. Öyle ki bu değişime uğramış kendine dinsel hayranlık biçiminde, Tanrı tarafından elçi olarak özel görevle gönderildiğine, türünün günahlarına karşı verdiği tutkulu mücadelede kendisine verilen görevi yerine getireceğine

inanan bir kişilik. Aslında tam da Hıristiyan toplumun üzerine temellendiği toplumsal bir uzlaşım olması ve bundan dolayı bugüne kadar onu güçlü bir biçimde etkileyen bağlantı, ilişkilendirme içinde olması, bunu kendine verilmiş ulvi bir yaşam görevi olarak görmesi ve kötülükle savaşmak için meydana çıkması, Swart Abrahamszoon'a göre, Multatuli'nin içindeki Asyalı (Doğulu) ve İslami oluşumun doğrudan bir sonucudur. Nitekim, Swart Abrahamszoon, yanına kimseyi almadan savaşa soyunmasını, hakikatı arayan tek adam olma isteğini, onun Avrupa toplumunu bütün hiyerarşik yapısıyla tanıyamamış olmasına bağlar. Ancak daha sonra, Multatuli'nin bizzat kendi durumuyla ilgili de olsa hiçbir zaman gerçeği söylemekten çekinmediğini kabul eder. Bu şaşılacak bir şey değildir, çünkü onun yaşam felsefesine göre, olanların görülmesi söylenmesi gerekir, olmayanlar da zaten mevcut olamazlar (ne olacaksa olsun, olmayan zaten mevcut olamaz). Swart Abrahamszoon, böyle düşünen birinin, yaklaşık iki yüzyıl boyunca olayların, koşulların olumlu yönde gelişmesiyle, dünyanın hazinelerinin Hollanda gibi nüfusu az bir toplumun kucağına aktığını, bunun sonucunda Avrupa'nın en etkin, belirleyici devletlerinden biri olduğunu, fakat günün birinde kaçınılmaz bir biçimde ters bir darbe yemesi gerektiğini tahmin edebileceğini söyler ve Dekker'ın ana hatlarıyla iddialarının çoğunda çok haklı olduğunu da kabul etmeden geçemez. Ancak bazı yerlerde abartıya kaçtığı için anlattıklarının etkisini biraz kaybettiğini ifade eder (Swart Abrahamszoon, 1888: 66).

Swart Abrahamszoon, baştan sert biçimde eleştirse de, görüldüğü gibi sonunda, Multatuli'nin hakkını teslim eder. Sonuçta, 28 yıl sonra, belki de, kendi adının değil de, onun adının tarihe geçeceğini hissetmiştir. Eğer Türkiye gibi Max Havelaar'ın bağlamından çok farklı bir coğrafyada bile, 2010 yılında (yani Max Havelaar'ın 150. yılında) hâlâ Multatuli ve onun eserlerini, düşünsel mirasını konuşup tartışabiliyorsak, Hollandalı siyasetçi F. Domela Nieuwenhuis'ün (1846 - 1919), 1910'da yani Max Havelaar'ın yayımlanışının 50. yılında söyledikleri bugün gerçekleşmiş gibi gözükmektedir: “Zaman gelecek, Multatuli'nin güçlü ruhu bütünüyle tanınıp takdir edilecektir; Spinoza'dan sonra kimsenin, Multatuli'nin yaptığı tarzda ardında böylesine bir isim bırakmadığı da kabul edilecektir” (Oversteegen, 1970: 121).

Said'in saptamasına uymayan az sayıdaki gerçek Batılı aydınlardan biri de Multatuli'dir. Paranın otorite olduğu yerde doğmuş, büyümüş ve ölmüştür. Ancak, gerçekler, adalet ve sağduyu adına çok çeken yazar, vicdanın hâlâ canlı, dipdiri olduğu gönüllerde, her gün yeniden doğmaktadır.

Benim şanssızlığım Hollanda'da doğmuş olmamdır, yalnızca bir tek otoritenin, bir tek inancın, bir tek Tanrı'nın olduğu bir ülke: yani para!!
Multatuli (Hermans, 1987: 13)

Kaynakça

- BANK, J.T.H.M., J.J.Huizinga & J.T.Minderaa. (1993). *Nederlands Verleden in Vogelvlucht, DELTA 3, De Nieuwste Tijd: 1813 tot heden*. Groningen: Martinus Nijhoff Uitgevers.
- ERTEM, Tuna. (2004). “Sömürgecilik Batılı Kadın Açısından Bir Kazanım mı, Yoksa Yıkım mı Olmuştur: Hella Haasse'nin ‘Çayın Efendileri’ Adlı Romanında Avrupalı Kadın İmgesi”. *Cumhuriyetimizin 80. Yıldönümü Anı Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, sayı: 394.
- FERRERO, Jesús. (2009). *El Pais* Gazetesi, İspanya.
http://www.nlpvf.nl/nl/nieuws/internationale_lof_voor_multat.php
- FRANCKEN, Eep. (1990). *De Veelzinnige Muze van Eduard Douwes Dekker*. Amsterdam: Uitgeverij G.A. van Oorschot.
- HAASSE, Hella. (1992). *Heren van de Thee*. Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij B.V.
- HERMANS, Willem Frederik. (1987). *De Raadselachtige Multatuli*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- HOLLANDA TARİH KOMİSYONU ‘De Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon’.
(2008). *Ana Hatlarıyla Hollanda Tarihi (De Canon)*. (Çeviren Mustafa Güleç). Ankara: Kebiçeç Yayınları – Sanat Kitabevi.
- LADEMACHER, Horst. (1993). *Geschiedenis van Nederland: een analyserende samenvatting van de politieke, institutionele en sociaal-economische geschiedenis van de Lage Landen vanaf de bourgondische tijd*. Utrecht: Het Spectrum (Aula-boeken).
- MULTATULI GENOOTSCHAP (Multatuli Derneği). (2005). “Lezing Multatuli voor Openbare Bibliotheken en Buitenlandse Universiteiten, ten behoeve van het Multatuli Jubileumjaar 2010”. *Multatuli Genootschap Publicatie*. Amsterdam: Multatuli Genootschap.
- MULTATULI (DEKKER, Eduard Douwes). (1992). *Max Havelaar of de Koffievelingen der Nederlandsche Handelmaatschappij*. (Historische-kritische uitgave, verzorgd door A.Kets-Vree). Assen / Maastricht: Van Gorcum.
- OVERSTEEGEN, J.J. (1970). *Multatuli en de Kritiek: een Bloemlezing uit de Literatuur over Multatuli (Ingeleid en samengesteld door J.J. Oversteegen)*. (Yay. Haz. J.J. Oversteegen) Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep.
- SAİD, EDWARD W. (1994). *Culture and Imperialism*. Londra: Vintage Publishing.
- SÖTEMANN, A.L. (1973). *De Structuur van Max Havelaar: bijdrage tot het onderzoek naar de interpretatie en evaluatie van de roman*. Groningen: Wolters-Nordhoff NV.
- SWAEN, J. W. www.blikopdewereld.nl/Ontwikkeling/index.php/geschiedenis/
- SWART ABRAHAMSZOON, TH. (1888). “Eduard Douwes Dekker: Eene ziektegeschiedenis”. *De Gids*. Amsterdam, 1888.
- VAN ‘T VEER, Paul. (1979). *Het Leven van Multatuli*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers.
- VERMOORTEL, Philip. (1995). *De Schrijver Multatuli*. Den Haag: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht.
- WOLTJER, J. J. (1992). *Recent Verleden: Nederland in de Twintigste Eeuw*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Özet

Bu çalışmada, Hollandalı yazar Eduard Douwes Dekker, takma adıyla Multatuli'nin 1860 yılında yayımladığı Max Havelaar adlı romanı, Hollanda sömürgecilik tarihi, sömürgecilik, emperyalizm, edebiyat ve kültür bakış açısından hareketle ele alınacaktır. Edward Said'in, oryantalizmin uzantısı olarak öne sürdüğü, kültür ve emperyalizm olgularını aynı bağlamda ele aldığı kuramsal çerçeve, esasen Multatuli gibi aydın ve yazınsal bir kişiliği, 19. yüzyıl Hollandası ve günümüz dünyasında daha iyi anlayabilmek, fakat aynı zamanda bu süreçte yaklaşımın kendisini etkin olarak görecelendirebilmek için kullanılacaktır.

Anahtar sözcükler: Eduard Douwes Dekker (Multatuli), Max Havelaar, sömürgecilik, edebiyat, kültür, emperyalizm, Hollanda, Endonezya.

ABSTRACT

In this article, the famous novel Max Havelaar of the Dutch author Eduard Douwes Dekker (author's pseudonym is Multatuli, meaning "I have suffered much" in Latin) will be studied from the perspective of imperialism, colonialism, Dutch colonial history, literature and culture. The theoretical framework which is posited by Edward Said as an extension of the orientalism, and in which he scrutinizes the phenomena culture and imperialism in the same context, will be primarily used to understand better an enlightened and literary figure Multatuli. However, at the same time it will be used to relativate the approach itself efficiently.

Key words: Eduard Douwes Dekker (Multatuli), Max Havelaar, colonialism, literature, culture, imperialism, the Netherlands, Indonesia.